

Шарқ юлдузи

Ойлик адабий-бадиий, ижтимоий-сиёсий журнал

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзининг органи

7

1986

55-йил чиқиши

Бош редактор

Ўткир ҲОШИМОВ

Редколлегия:

Ҳафиз АБДУСАМАТОВ
Саид АҲМАД
Абдусаид КЎЧИМОВ
(масъул секретарь)
Мурод МУҲАММАД ДЎСТ
(бош редактор ўринбосари)
Омон МУХТОРОВ
(поэзия бўлими мудири)
Умарали НОРМАТОВ
Гулчеҳра НУРУЛЛАЕВА
Хайриддин СУЛТОНОВ
Зоя ТУМАНОВА
Туроб ТЎЛА
Худойберди ТЎХТАБОЕВ
УЙҒУН
Ўлмас УМАРБЕКОВ
Носир ФОЗИЛОВ
Тўлапберган ҚАИПБЕРГЕНОВ
Азиз ҚАЮМОВ
Ҳамид ҒУЛОМ

Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти

www.ziyouz.com kutubxonasi

УШБУ СОНДА

Наср

Худойберди ТЎХТАБОЕВ
ШИРИН ҚОВУНЛАР МАМЛАКАТИДА

Роман

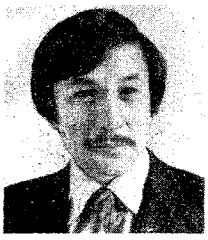
Ҳажвчи, руҳий оламнинг бир табиби сифатида жамиятдаги иллатни кўрганда бефарқ қололмайди, гоҳ йиғлайди, гоҳ кулади. Кулгининг шифобахш хислатидан фойдаланғиси келади. Қизиқ, кулиб ёзган нарсаси ўқувчида кўпинча йиғи, йиғлаб ёзгани кулги қўзғайди, иккисининг ҳам шифобахш хусусияти бўлади. Гоҳ кулиб, гоҳ йиғлаб ёзган ушбу асаримда Иллатнинг қора башарасини тасвирлаш орқали унга нисбатан кўпроқ ғазаб, кўпроқ нафрат уйғотишга ҳаракат қилдим.

Шеърият

Абдулла ШЕР

БИР ПАРЧА ОСМОН

Шеърлар

Бу бор гап! Биз ҳақмиз! Урушга йўл йўқ!
Қани, қўлингни бер, толе ёр бўлсин!
Она-ер бағрини тирнамасин ўқ,
Адолат бор бўлсин, тинчлик бор бўлсин!

Ҳикоялар хазинаси

Уильям ФОЛКНЕР

ҚУЁШ ЗАВОЛИ

Ҳикоя

... биринчи галда ўз халқингизнинг адабий анъаналарини ривожлантиринг, чунки ҳар бир халқнинг афсоналари, урф-одатлари бебаҳо, бетакрор. Чет эл анъаналарини ўзлаштириш мақсадида миллий адабиётдан, миллий тилдан юз ўгириш ярамайди. Майли, ёзувчи чет тилини, чет мамлакатларнинг маданиятини ўргансин. Бизлар кимдандир ниманидир оламиз ва кимгадир нимадир берамиз. Бироқ, мен Филиппин ороллари да шаклланган адабий йўсинларга йўрғалай бошласам, очиғини айтганда, ҳамма устимдан кулган бўлардим. Аксинча, Филиппин ёзувчилари Америка адабиётига хос усулларда ёза бошласа ҳам ғалати кўринади. Қисқаси, ҳар қайсимиз ўзимизнинг миллий анъаналаримизни ўрганишимиз даркор.

www.ziyouz.com kutubxonasi

Очил Тоғаев

БАДИИЙ ПУБЛИЦИСТИКА УФҚЛАРИ

Кейинги йилларда бадиий публицистикамизнинг қамров кўлами кенгайиб, ҳаётга тобора яқинлашиб бораётгани кўзга ташланмоқда.

Қишлоқ хўжалигига доир муаммоларни тасвирлаш адабиётда ҳам, бадиий публицистикада ҳам етакчи мавзу ҳисобланади. Бунинг сабаби маълум. Пахтачилик, чорвачилик ва бошқа тармоқлар республикамиз экономикасида муҳим ўрин тутади. Пахтачилик мавзуига бағишланган тўпламлар нашр этиш анъанага айланиб қолди.

Сурхондарёлик журналист Норқул Ҳайитқуловни ўзи яшаб турган район деҳқончилиги муаммоларининг жонкуяр тадқиқотчиси, деб аташ мумкин. Муаллифнинг «Бешинчи фасл» тўпламида ҳам пахтачилик ташвишлари, унга раҳбарликни такомиллаштириш масалалари ҳақида фойдали мулоҳазалар баён қилинади. Борис Пармузиннинг «Пахта» деб аталган публицистик китоби адабиётимизда бу мавзунинг ўзига хос янги жиҳатларини ёритувчи асардир. Адиб 20—30 -йилларда ўзбек пахтаси учун халқаро миқёсда олиб борилган сиёсий-синфий кураш воқеаларини тарихий ҳужжатлар асосида ёритади. Бу кураш миллий мустақиллик, ҳозирги вақтда эса жаҳонда тинчликни барқарор этиш воситасига айланди.

Бу ўринда марказий матбуот журналисти Валерий Осиповнинг «Знамя» журнали саҳифаларида босилган «Ўзбекистон ён дафтари» (1981) деб аталган очеркларини алоҳида қайд этиш лозим. Маълумки, сафар таассуротларида ҳодисанинг моҳиятини чуқур ёритиш имконияти бирмунча чегараланган бўлади. Публицист ўзбек пахтакорининг ғоят машаққатли меҳнатини астойдил ҳис этади, унга мафтун бўлиб, дилдан шарафлайди. «Ҳамма нарса, кечаю-кундуз, еру осмон, ота ва она, ўғил-қиз, муҳаббат ва рашк, уйқу ва таом бари унутилади. Одамларнинг бутун сўзлари фақат Ҳазрати Олийлари Пахта билан банд бўлади. Ҳамма нарса унга — «Оқ олтин»га қаратилади. Фақат инсон пешона тери билан, баъзан теримда тобланган, қотиб қадоқ бўлиб қолган, тилинган инсон қўли билангина «оқ олтин»га айланади».

Тематик тўпламлар тузиш адабиётимизда узоқ йиллардан бери ўзига хос анъана бўлиб келмоқда. Улар орасида пахтакорлар ҳақидаги очерклар алоҳида аҳамиятга эгадир.

Бу тўпламларда қишлоқ хўжалигининг заҳматкаш ташкилотчилари, илғор пахтакорлар, механизаторларнинг портретлари учрайди, экономика тараққиётига доир фикр-мулоҳазалар баён этилади, айрим муаммолар ҳақида муҳокама юритилади.

Нурали Қобулнинг «Рассом ҳақида қўшиқ», Расул Раҳмоновнинг «Менинг дунём», Маъруф Жалилнинг Юнус Ражабий ҳақидаги, Мирзакарим Пирматовнинг «Сеҳр» очерклари да ҳам аниқ мақсадли ифодали портретлар чизилган. Отаёрнинг «Мен қуёшни кўргали келдим» эссесида Миртемирнинг оригинал образи яратилган. Шоирнинг руҳий-адабий оламига чуқур кира олганлиги, юракдан ҳис этиб тасвирлаганлиги асарнинг муваффақиятини таъминлаган.

Тажрибали публицистлар портретни инсоний, ижтимоий муаммолар талқини йўналишида кўрсатадилар. Асқад Мухтор, Нурали Қобулнинг «Фарзанд» очерки қаҳрамони — Жиззах чўл қурилиши бошқармаси бошлиғи Ўриш Мажидовдан «Шу

www.ziyouz.com kutubxonasi

ишингиз сиз учун амалми ё касб?» деб сўраганларида: «Билмайман», деб жавоб қилади. Бу энг тўғри жавоб эди, деб таъкидлайди муаллифлар. Касб ва амал (инженер ва бошлиқ)нинг бирлашиб кетганлиги, бири-иккинчисини тақозо қилиши ҳозирги илмий-техника инқилоби даври раҳбарлари фаолияти ҳамда қиёфасига хос янги хусусият экани кўрсатилади.

Асқад Мухтор, Нурали Қобул одамларнинг янги ерда муқим жойлашиб қолишига халал бераётган «психологик тўсиқ»ни бартараф қилиш, янги жойда одамлар руҳиятида азалдан шаклланиб келган кўникмаларга айни мувофиқ шароит ҳозирлаш, ерни «тирилтириш», яъни шўр ювишнинг индустриал усули ҳақида муҳокама юритадилар. «Бир-икки гектарлик полларда ярим метр қалинликда сув уч ой давомида турарди. Бу деҳқончиликдаги оддий шўр ювиш эмас... Оддий шўр ювиш тупроқни даволашдир. Бу эса — ўлик ерни «тирилтириш».

Очеркларимиздаги қаҳрамонларнинг аксариятини раҳбарлар ташкил этади. Бизда раҳбарлар ҳақидаги адабиёт пайдо бўлди, деб киноя қилган эди мутахассислардан бири. Бу таъна, биринчи навбатда, бадиий публицистикага тааллуқлидир. Хўш, раҳбарлар ҳақида асар яратиш айбми, дейишлари мумкин. Раҳбарлик — юртга етакчилик деган сўз. Раҳбар элнинг энг яхши фазилатларини — одамийлик, донишмандлик, узоқни кўзлаб иш юритиш, халққа меҳрибон — инсонпарварлик каби хусусиятларини ўзида мужассамлаштирган типик шахсдир. «Омма билан чамбарчас боғланган, ғоявий эътиқодли, ташаббускорона фикрловчи, фаол раҳбар бугунги кунда ҳар бир партия ташкилотига бошчилик қилиши керак. Одамлар ўзлари яшаётган конкрет реал ҳаётдаги ҳамма ютуқ ва камчиликларни раҳбарга, аввало партия раҳбарига боғлашларини эслатмасак ҳам бўлар... Оддий меҳнаткаш партия комитети ҳақида, бутун партия ҳақида район, шаҳар ёки область партия комитетининг секретарига қараб мулоҳаза юритади», — деган эди М. С. Горбачев КПСС Марказий Комитетининг КПСС XXVII съездига Сиёсий докладида.

Халқ билан ижтимоий, маънавий боғланган, унинг дили ва тилига айланган, меҳрини қозонган раҳбар ҳақида асар яратиш халқ фарзандини эъзозлаш, фазилатларини улуғлаш, демакдир. Йўлдош оға Охунбобоев, Усмон Юсупов, Бузрукхўжаев, Чўли Бегимқулов халқ меҳрини қозонган раҳбарлардир. Биз ана шундай катта шахсларнинг хизматларини чуқур очиб берувчи ҳужжатли асарлар яратиб, инсоний хислатларини кенг ташвиқ этишимиз лозим. Халқ хўжалигига раҳбарликни яхшилаш долзарб масала қилиб қўйилган ҳозирги даврда бунинг аҳамияти катта.

Бироқ раҳбарлик лавозимига номувофиқ, ҳатто халққа моддий, маънавий зиён етказган шахслар ҳақида ҳам портретлар мавжудлигини эътироф этмоқ керак. Қўшиб ёзиш, сохта довруғ кетидан қувиш ҳодисаси сохта қаҳрамонларни яратди.

КПСС XXVII, Ўзбекистон Компартияси XXI съездлари республикамиз ижтимоий-сиёсий, иқтисодий ҳаётида муайян даврда юз берган нохуш майлларни, уларнинг сабаб ва натижаларини ҳаққоний кўрсатиб ўтди. «Республика партия ташкилотида, — дейилади М. С. Горбачевнинг XXVII съездига Сиёсий докладида, — интизом бўшашиб кетди, принципсизликни, ўз ҳузур-ҳаловатини ўйлашни ва амалпарастликни бирдан-бир асос қилиб олган шахслар ҳурмат кўра бошлади. Лаганбардорлик, «мартабаси улуғ кишиларни» беҳад мақташ кенг ёйилди».

Халқ қалби, кўз-қулоғи бўлган публицистларнинг бурчи мана шу салбий ҳодисаларни ўз вақтида бадиий идрок этиб, фош этиш ва уларни тузатишда фаоллик кўрсатишдан иборат эди. Бироқ кўпгина қаламкашлар воқеликка ижодий ёндашиш ўрнида битта йўналиш — кўрсатма асосида иш кўрдилар. Улар олинган жабҳани, шахслар фаолиятини фақат ижобий жиҳатдан намойиш этиш, мақтов билан шарафлашни мақсад қилиб қўйдилар. Бу эса ижодда ғайритабиийликни келтириб чиқарди, ҳаёт ҳақиқати тўла очилмади, воқелик андавалаб кўрсатилди. Хуллас, сохта бошлиқ-раҳбарлар фаолиятида кечган кўзбўямачилик иллати бадиий публицистикага ҳам кўчиб ўта бошлади. Бунинг асосий сабаби айрим адибларнинг ҳақиқий ҳаётдан йироқлашиб қолганлиги оқибатидир.

Очеркчилигимизда шундай кўникма вужудга келгандики, маълум жабҳани ўрганмоқчи бўлиб борган адиб ёки журналист фақат раҳбарлар билан учрашади. Раҳбар ёнига ўтириб, машинада хўжаликни айланади. Колхоз, совхоз ёки қурилишга фақат бошлиқ кўзи билан қарайди, бошлиқ сўзи ва мулоҳазаси билан фикр юритади. Унинг мезони билан жабҳага, одамларга баҳо беради, улар ҳақида хулоса чиқаради. Раҳбарнинг ўз фаолияти, ўзи бош бўлган ташкилот ҳақидаги баландпарвоз гапларини соф ҳақиқат, деб тўла ишонч билан қабул қилиш соддадиллик бўлур эди. Чунки ишбилармон ҳақиқий раҳбар ғоят камтар, камсуқум бўлади. У ортиқча дабдабани ёқтирмайди. Ўзи ҳақида эмас, меҳнаткаш, оддий кишилар ҳақида кўпроқ сўзлайди.

www.ziyouz.com kutubxonasi

Хуллас, одамни унинг сўзларига қараб эмас, амалий фаолиятига қараб баҳолаш керак, деган ленинча принцип унутилганда, очеркда сохта қаҳрамонлар, сохта муҳокама ва мулоҳаза келиб чиқади.

Тўпламларда пахтачиликдаги чинакам аҳвол ҳақида озми-кўпми маълумот берадиган, чуқур ўйлашга даъват этадиган очерклар, афсуски, кам учрайди. Кўзбўямачилик, қўшиб ёзиш иллати ҳукм суриб келган йилларда яратилган бир қанча бадиий публицистик асарларни ҳақиқат, ростгўйлик нуқтаи назаридан кўздан кечирганимизда, анча-мунча нуқсонлар аён бўлади.

Ҳақиқий заминдан ажралган баландпарвозлик бамисоли сароб, хавфли бўшлиқ. У — инсонни сохта ютуқлар, жимжимадор шон-шавкатлар гирдоби ичра таназзулга маҳкум этади. Ҳалол одам унга учмайди.

Сохта баландпарвозлик бадиий-публицистик тўпламларнинг сарлавҳасидаёқ кўзга ташланади: «Олтин чўққи», «Олти миллион йўлларида», «Янги уфқлар»... Қарши чўлини ўзлаштиришга бағишланган очерклар тўплами «Дашт баракаси» деб аталади. Ундаги кўпгина материаллар расмий ҳужжатлардаги тайёр маълумотни юзаки қайд ва дабдабали сўзлар билан ифодалашдан иборат. Қуруқ мақтов ва мадҳия! Заррача нуқсон, камчилик тилга олинмайди, ҳаммаси ютуқ, ҳаммаси дурдона, боғу роғ, ҳаммаёқ шинам иморату яшил пахта далалари. Бетон ариқлардан пахтазор сари таралаётган зилол сувлар... Ҳамма одамлар зарбдору шеркелбат чўлқуварлар, ҳаммаси довюрак ва донишманд, ҳаммаси ҳеч бир адашмайдиган фариштамисол шахслар, пахта чамасини ошириб бажармаган биронта ҳам хўжалик йўқ.

Қарши чўлида канал ва ариқларнинг жуда катта қисмига бетон ётқизилмай ёки чамадаги дарахт кўчатлари ўтқазилмай кўзбўямачиликка йўл қўйилганлиги ҳақида ҳатто марказий матбуот материалларида кўтарилган камчиликлар ҳам очеркчи адиб ва журналистларнинг назаридан четда қолган.

Бир очеркда 690 қўйнинг ҳар юзидан 280 тадан қўзи олингани ҳақида айтилади. Ҳозирги давр нуқтаи назаридан қараганда, ана шу сохта муваффақиятлар учун олинган кўпгина орден ва мукофотларнинг ҳам миси чиқди.

Областнинг пахта тайёрлаш ҳақиқий имкониятлари кейинги соғлом ўзгаришлар асосида ҳаққоний аниқлангач, бутун мамлакатга довруғ солиб келинган ҳосилнинг бир қисми ошириб ёзишлардан иборат эканлиги маълум бўлди.

Бундай камчиликлар юқорида эслатганимиз бошқа тўпламларда ҳам мавжуддир.

«Олтин чўққи» тўпламдаги очерклардан бирида муаллифлар тушган машина Тошкент, Сирдарё, Жиззах, Самарқанд, Бухоро областлари бўйлаб кезиб юрибди. Жойлардаги хўжалик раҳбарлари адиб ва журналистлар ёнига дамба-дам ўлтириб олиб, бирга ўн қўшиб сўзлайдилар, муаллифлар эса эшитганларига янада сайқал бериб, кўпайтириб ифодалайдилар. Очерк кенгайиб кетаверади, саҳифама-саҳифа ўқиб чиқишга мажбур бўлсангиз, бошлиқлар ҳақидаги ахборот-қасида вужудга келганлигига амин бўласиз. Бу публицистик ахборотга қаҳрамон сифатида киришга муяссар бўлганлар ҳеч бир хато қилмаган, бирор марта ҳам камчиликка йўл қўймаган, ҳамиша тўғрисўзли, тўғри тадбирли, тўғри фикр ва мулоҳазали шахслар сифатида таъриф-тавсифланадилар.

Бўка районида айрим колхоз ёки совхоз олти кунда, бригада эса тўрт кунда пахта топшириш планини бажарганликлари ҳаяжон билан иншо этилади. Жиззахдаги «Москва» колхози бир кунда планнинг олти фоизи миқдорида пахта топширганлиги қайд этилади. «Ростми шу?» деб савол беради муаллиф, «Рост!» деб қатъий таъкидлайди мутасадди шахслар.

Муаллифлар бу маълумотларнинг ростлигини оддий одамлар меҳнати мисолида текширишни хаёлларига ҳам келтирмайдилар. Умуман, меҳнаткашлар билан учрашишга уларнинг фурсатлари йўқ, олдинда қанча масофа кутиб турибди, ахир!

Шуни қайд этиш керакки, далада бир марта очилган ҳосилни ҳам уч кун ёки бир ҳафтада териб улгуриш мушкул. Мабодо биринчи теримда план бажарилган бўлса, у қарийб уч баравар ошириб бажарилар экан-да, биноборин, гектаридан совхоз 40 центнер, бригада 50 центнер ўрнига 100—150 центнердан пахта топширар экан, деган мантиқий хулоса келиб чиқади. «Бизга район бўйича кунлик пахта топшириш графиги планнинг уч фоизи миқдорида белгиланган бўлса, — деган эди ўша вақтдаги район мутасаддиларидан бири, — ҳар қандай оби-ҳаво шароити ва бошқа сабабларга қарамасдан кунлик графикдаги пахта тўла равишда топширилаётганлиги ҳақида ахборот бериб боришимиз шарт». Графикка етмай қолган кунлар пахтаси қарз ҳисобланиб, охирида бараварлаштирилар эмиш.

Биз кўзда тутаётган совхоз, бригада планларининг қисқа муддатда бажарилганлиги ҳақидаги хабар ҳам ана шундай расмий кўникмага айланган кўзбўямачиликнинг оқибати эди.

Пахтакор райони раҳбарларидан бири одамлар ҳақида бундай муҳокама

www.ziyouz.com kutubxonasi

МУНДАРИЖА

ЎЗБЕКИСТОН ИЖОДИЙ СОЮЗЛАРИНИНГ БИРЛАШГАН ПЛЕНУМИ

Меҳнат билан санъатнинг иттифоқи 3

Ўзбекистон ижодий союзларининг бирлашган пленумида Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи секретари ўртоқ И. Б. Усмонхўжаев доклади 5

КПСС XXVII СЪЕЗДИ ҚАРОРЛАРИ — ҲАЁТГА

Уйғун. Муқаддас бурчимиз 16

НАСР

Одил Ёқубов. Оққушлар, оппоқ қушлар... *Роман* 19

Убайдулла Содиқов. Отахонлар 73

Нормурод Норқобилов. Баҳор оқшомида 83

Ориф Фармон. Ҳажвиялар 94

Мирзоҳид Мирзараҳимов. Бегона 102

ШЕЪРИЯТ

Абдулла Шер. Бир парча осмон 69

Душан Файзий. Бир юртки, унинг меҳри қонимиздадир 79

Муҳаммадали Қўшмоқов. Буғдой бошоғидек етилар ҳаёт 89

Юсуф Жумаев. Сени севганим каби... 99

Николай Буканов. Садоқат ҳақида баллада 146

Қалдирғочлар шеър ўқийди бизнинг боғларда. *Мушоира* 106

ҲИКОЯЛАР ХАЗИНАСИ

Уильям Фолкнер. Қуёш заволи 116

ЕЧИМИНИ КУТАЁТГАН МУАММОЛАР

Шокирали Нуралиев. Гап қаловини топишда қолган 129

ЖУРНАЛХОН ТАКЛИФ ҚИЛГАН МАВЗУ

Акрам Аминов. Ҳисор лавҳалари 139

«ШАРҚ ЮЛДУЗИ» АНКЕТАСИ

Дилдаги гаплар. Мақсуд Қориев, Ўктам Усмонов 150

АДАБИЙ ТАНҚИД

Очил Тоғаев. Бадиий публицистика уфқлари 155

МАҲОРАТ МАКТАБИ

Умарали Норматов. Адабий танқид жонкуяри 163

САРГУЗАШТ, ФАНТАСТИКА

Худойберди Тўхтабоев. Ширин қовунлар мамлакатида. *Роман* . . 169

ТАҚРИЗ

Абдулла Улуғов. Адабий танқид муаммолари 205

ГУЛҚАЙЧИ

Нафас Дўсанов. Аёвсиз баҳс 207

На узбекском языке
«ШАРҚ ЮЛДУЗИ»

(Звезда Востока)

№ 7

Орган Союза писателей Узбекской ССР

Ордена Трудового Красного Знамени типография издательства ЦК КП Узбекистана
Ташкент — 1986

Рассом **Х. Лутфуллаев.** Техник редактор **М. Аҳмедов.** Корректор **А. Ҳайдаров.**

Редакцияга келган бир босма тобоққача бўлган материаллар авторларига қайтарилмайди. Журналдан олинган материалга «Шарқ юлдузи»дан олинди, деб кўрсатилиши шарт.

Теришга берилди 5.05.86 й. Босишга рухсат этилди 9.06.86 й. Қоғоз формати $70\times108^{1}/_{16}$. Р-08805. Фотонабор. Офсет босма усули. Физ. листи 13. Шартли босма листи 18,55. Нашриёт ҳисоб листи 20,2. Тиражи 166134. Буюртма 3845.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент — П. Ленин проспекти 41.

© «Шарқ юлдузи», 1986.

Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти.

www.ziyouz.com kutubxonasi